

Людмила Делінгевич

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ НАСТАВНИКА СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ

У статті робиться спроба визначити основні вимоги до організації виховної діяльності наставника студентської групи вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації. Необхідною вимогою до наставника є наявність рівня його професійної майстерності. Тільки особистість здатна виховати особистість. Роль наставника академічної групи передбачає те, що наставник власним прикладом стверджує моральні цінності, громадську позицію, допомагає визначитись у планах на майбутнє. Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості. Діяльність педагога різнобічна, гуманна і змістовна, вона потребує ґрунтовної підготовки.

Ключові слова: *виховання, моральна культура, позаурочна виховна робота, вищий навчальний заклад I–II рівнів акредитації.*

Актуальність теми статті обумовлена загальною тенденцією розвитку суспільства на сучасному етапі, яка полягає у збільшенні ролі освіти, що стає повноцінною лише за умови, коли її зміст визначається виховними цілями. Це детермінує посилення уваги держави до проблем розбудови вищої освіти, пріоритетним завданням якої є не лише підготовка висококваліфікованих кадрів для різних галузей господарства країни, але й виховання особистості, орієнтованої на загальнолюдські цінності та найвищі світові культурні стандарти.

На сучасному етапі існують тенденції, що дозволяють констатувати наявність переходу системи освіти в якісно новий стан. До таких тенденцій можна віднести посилення самостійної культуро-творчої функції освіти, її відкритості до інновацій. Характерним сьогодні є посилення інтеграційних процесів: поєднання різних підходів, взаємодія освітнього закладу як відкритої системи з соціально-педагогічним середовищем.

Водночас, зміни суспільного життя останніх десятиріч позначились на соціокультурній ситуації в Україні, умовах життєдіяльності людей, виховному потенціалі середовища, вплинули на систему ціннісних орієнтацій, на формування світогляду і життєвих пріоритетів. Реалії сучасного життя ставлять молоду людину у складні умови морального вибору. Отже, домінантною освітньою метою сьогодні виступає морально-духовний розвиток особистості.

Моральне становлення дітей і молоді, підготовка їх до самостійного життя є найважливішою складовою розвитку суспільства, держави.

Виразом державної політики в галузі виховання стали сформульовані в Законах України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», Національній Доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті тощо принципи гуманістичного характеру освіти.

Різні аспекти виховання особистості широко висвітлені у психолого-педагогічній літературі (І. Бех, О. Вишневецький, С. Карпенчук, А. Макаренко, І. Підласий, А. Сиротенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Особливості системного підходу до проблеми виховної роботи розкрито у працях М. Алемаскіна, М. Болдирєва, М. Бехерова, В. Виготського, М. Каган, А. Караковського, Б. Кобзаря, М. Красовицького, І. Мар'єнко, Н. Ничкало, Л. Новікової, Г. Победоносцева, А. Розенберг, Н. Саліванової та ін.

Метою статті є формування основних складових педагогічної майстерності наставника студентської групи I–II рівня акредитації. Адже від майстерності наставника залежить створення умов для розвитку генетичних обумовлених задатків, задоволень, інтересів і нахилів студентської молоді. Актуальним і своєчасним є висловлення Ш. О. Амонашвілі «Вчителем не народжуються, а стають. Майстерність вчителя можна опанувати». О. І. Щербаков розуміє педагогічну майстерність як «синтез наукових знань, умінь, навичок методичного мистецтва і особистих якостей педагога». Н. В. Кузьміна і М. В. Кухарєв визначають її як «найвищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється в тому, що певний час педагог досягає оптимальних наслідків». Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі. Діяльність педагога різнобічна, гуманна і змістовна, вона потребує ґрунтовної підготовки і має багато вимірів.

Наставник слугує для студентів духовним орієнтиром, своєю поведінкою, своїм прикладом стверджує моральні засади, незалежно від умов проявляє себе по-громадянськи, своїми порадами підтримує, направляє на свідомий вибір у планах на майбуття та повсякденній поведінці. Така позиція наставника допомагає вихованцю здійснити своє прагнення до самовиховання. Провідна роль наставника в організації та керівництві виховною роботою в студентській групі характеризується тим, що він організовує життя та діяльність вихованців таким чином, щоб вони черпали в ній сили та можливості для самореалізації, для розвитку здібностей, для задоволення своїх інтересів.

Тільки особистість здатна виховати особистість. У вихованні все має базуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила впливає тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, як би хитро він не був придуманий, не може замінити особистості в справі виховання. Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання

неможливе.

Тільки особистість може вплинути на розвиток і визначення особистості, «тільки характером можна сформувати характер» писав К. Д. Ушинський . Від майстерності наставника академічної групи, його професійних та особистісних характеристик значною мірою залежить ефективність виховання студентів. На наставника покладається завдання із визначення актуальних мети та завдань, змісту, форм та методів виховного процесу, які мають відповідати вимогам суспільства з одного боку, потребам студентської молоді – з іншого.

Процес виховання у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації, (метою якого має бути високий рівень моральної культури особистості студента) ми будемо на основі навчального процесу. Якість знань переважно залежить від діяльності викладачів-предметників і загальної організації навчальної роботи. Навчання є провідною діяльністю студентів, але роль наставника академічної групи теж має важливе значення у цих процесах. На наставника покладаються функції з погодження дій викладачів, які працюють в академічній групі, щодо визначення єдиних вимог до організації навчальних занять студентів, необхідності індивідуального підходу до конкретних студентів тощо. Наставник академічної групи координує роботу студентів на факультативах, у предметних і творчих гуртках, у наукових студентських об'єднаннях, надає допомогу педагогам, створює умови для розвитку моральної культури студентів, реалізації інших виховних завдань.

Необхідно зазначити, що виховання може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на особистість. Не можна ігнорувати вплив численних факторів (психологічних, соціальних), що значною мірою корегують виховний результат. Але саме на педагога покладено значну відповідальність за кожний здійснений крок для досягнення мети виховання.

Необхідною вимогою до наставника є наявність певного рівня його професійної майстерності. Під професійною майстерністю педагогічних працівників ми розуміємо поєднання професійно значущих особистісних якостей педагога з глибоким знанням сучасних досягнень психолого-педагогічної науки та предмету викладання, володіння методикою викладання предмета у відповідності до нормативно-правової бази і специфіки навчально-виховного процесу, у даному випадку – у системі вищої освіти.

Роль наставників академічних груп передбачає, що, наставник є для студентів тим орієнтиром, який власною поведінкою, власним прикладом стверджує моральні цінності, громадянську позицію, підтримує студентів порадами, допомагає визначитися у планах на майбутнє тощо. Така позиція наставника забезпечує умови для самореалізації особистості студента, задоволення його інтересів, потреб, розвитку здібностей,

формування моральної культури.

До наставників академічних груп вищого навчального закладу висуваються такі вимоги: знання у сфері психолого-педагогічної науки, що обумовлює вміння аналізувати певні якості особистості та прогнозувати на цій основі її розвиток; знання специфіки навчально-виховного процесу, що обумовлює ефективність такої роботи у конкретних умовах вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації.

Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі здійснюється у студентській групі, яка не відразу стає колективом. Створити такий колектив у процесі виховної роботи – є одним із завдань, які ставляться перед її наставниками. При цьому ми намагаємося дотримуватись вимог особистісно орієнтованого підходу у вихованні студентів [1].

Реалізація особистісно орієнтованого підходу передбачає урахування особливостей кожного студента, його внутрішнього світу. Наставник групи має займати таку позицію, яка допомагала б студенту визначити своє ставлення у системах «Я – Я», «Я – Ти», «Я – природа», «Я – суспільство» як показники моральної культури особистості. Такі ставлення студентів виявляються у колективі, і це має вплив на весь процес виховання. Колектив студентської групи здійснює позитивний вплив на процес і результат виховання за умови, коли поєднується з педагогічною майстерністю вихователя. Необхідно враховувати, що вміння наставника академічної групи стати авторитетом для студентів є необхідним для його подальшої роботи, що є особливо актуальним і обумовлюється специфікою контингенту студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації [4].

Авторитет наставника – це інтегральна характеристика його професійної, педагогічної та особистісної значущості в колективі, яка виявляється через взаємини з колегами, студентами та впливає на ефективність навчально-виховного процесу. Авторитетний педагог – це той, що має в очах вихованців ряд визначних достоїнств, завдяки яким він користується у студентів великою повагою і впливає на них. Велику роль у роботі наставника відіграє створена атмосфера довіри. Без довіри дуже важко знаходити спільну мову із колегами.

Відповідно віковим особливостям студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації до проведення виховної роботи висуваються певні вимоги, а саме: студенти не мають відчувати надмірної опіки, яка може викликати протилежну реакцію; заходи, які проводяться педагогом, мають сприйматися студентами як їхня особиста ініціатива. Чим старшим є курс, тим вищою є студентська вимогливість до наставника, його діяльності. За таких умов, саморозвиток, самовдосконалення наставника академічної групи, підвищення рівня його професійної компетентності обумовлює ефективність його діяльності.

Негативним фактором у розв'язанні психолого-педагогічних завдань,

зокрема тих, що пов'язані з організацією та проведенням позаурочної виховної роботи у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації, є те, що більшість наставників мають освіту за різними спеціальностями, переважно інженерно-технічними, виникає необхідність організації відповідної підготовки до проведення позаурочної виховної роботи з студентами.

Важливими властивостями особистості педагога є:

- гуманістична спрямованість діяльності педагога;
- професійна компетентність;
- педагогічні здібності;
- педагогічна техніка.

Відповідно до цих складових визначають рівні в оволодінні педагогічною майстерністю.

Цілепокладання (визначення актуальних цілей, відповідне планування, підготовка та здійснення позаурочної виховної роботи з урахуванням особливостей кожного студента, специфіки виховного процесу).

Організаторські (вміння таким чином організувати виховну роботу, щоб залучати весь контингент студентів; координувати процес виховання).

Операційні (практичні) (вміння добирати відповідні меті методики, реалізовувати їх на практиці).

Оцінно-аналітичні (вміння аналізувати педагогічні факти, явища на основі наукових підходів до проблеми, використовувати спеціальну літературу; узагальнювати і систематизувати результати аналізу; формулювати «педагогічний діагноз»).

Конструктивно-прогностичні (вміння конструювати програми і методики позаурочної виховної роботи із студентами на підставі діагностики та самодіагностики; розробляти діагностичні матеріали різного змісту; прогнозувати результат).

Доцільно зазначити, що наставник академічної групи є, насамперед, організатором діяльності студентів. Результати теоретичного аналізу проблеми дозволяють стверджувати, що виховання необхідно здійснювати через спеціально організовану діяльність вихованців. Наставник академічної групи не має обмежуватися розмовами зі студентами, бесідами та поясненнями. Налагодження діяльності та спілкування у межах студентської групи, така організація діяльності, у процесі якої функціонують виховні відносини, є умовою формування певних якостей студентів.

Професійна підготовленість наставників академічних груп вищих навчальних закладів I–II рівні акредитації до організації позаурочної виховної роботи є суттєвим фактором ефективності такої роботи. Доведено, що діяльність наставника академічної групи з організації позаурочної виховної роботи буде ефективною за умови організації

цілеспрямованих відносин між студентами групи; дотримання ним демократичного стилю спілкування із студентами. Такий стиль передбачає, що вихователь і вихованець є рівноправними суб'єктами педагогічного процесу, що забезпечують такі умови:

– По-перше, повага вихователя до особистості кожного студента, визнання його думки, права на вибір моделі поведінки.

– По-друге, інтерес до внутрішнього світу особистості студента, співпереживання його проблемам.

– По-третє, сприйняття індивідуальності кожного студента.

У контексті сказаного, важливим є зворотній зв'язок, який є необхідною складовою продуктивного спілкування. Покликання педагога – це дар божий, а не музичний інструмент або поетичні здібності. Покликання педагога виявляється, зміцнюється, загартовується у процесі роботи. У процесі спілкування наставник виступає:

– як педагог – вивчає, контролює, коригує діяльність учасників виховного процесу;

– як консультант – координує виховний процес студентів, проводить групові та індивідуальні бесіди;

– як лідер – керує навчально-виховною діяльністю студентів;

– як партнер – спрямовує стосунки на ділове рівноправне співробітництво.

Зв'язок спілкування народжується, передусім, за наявності інтересу до партнера по спілкуванню. Якщо такий інтерес відсутній, виникає відчуження і спілкування відбувається «дотично». Результати спостереження показали, що бесіда наставників із студентами нерідко перетворюється на монолог, на повчання і зауваження. Отже, необхідним є виробити у наставників академічних груп вищих навчальних закладів вміння встановлювати з вихованцями певний тип взаємин, в основу якого повинні бути покладені такі характеристики:

1. Доброзичливе ставлення до студента.

2. Виявлення і аналіз причин певних негативних проявів у поведінці особистості студента.

3. Вибір за такого підходу найбільш ефективних засобів виховного впливу.

4. Вироблення відповідного стилю і тону спілкування, дотримання педагогічного такту.

Кожен педагог має індивідуальний стиль педагогічного спілкування. Ми звертаємо увагу на те, що ефективне педагогічне спілкування передбачає здатність до гнучкого переходу від одних способів спілкування до інших, більш адекватних ситуацій. Тому, найбільш продуктивним у групах стає гармонійний стиль спілкування, за якого яскраве вираження певних якостей педагога поєднується із здатністю гнучко й адекватно реагувати на ситуації педагогічної взаємодії [3].

Стиль педагогічного спілкування, який засновується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, передбачає рівноправність психологічних позицій вихователя і вихованця, взаємну активність, відкритість і конгруентність, готовність прийняти точку зору «партнера», що є найбільш ефективним. Тому ми рекомендуємо наставникам академічних груп діалог, як найбільш адекватний суб'єкт-суб'єктному характеру людської природи і як найприйнятніший для організації продуктивних контактів із студентами.

У статті ми дотримуємося найбільш поширеного підходу щодо стилів спілкування і визначаємо їх, як демократичний, авторитарний і ліберальний.

Повертаючись до взаємодії наставника і студентів, зазначимо, що найбільш ефективним вважаємо демократичний стиль. Визначення «авторитарний» говорить саме за себе. Ліберальний стиль, як правило, демонструє повну безпорадність, неспроможність надати допомогу, побоювання захищати ту чи іншу точку зору. Звернення до цього питання і такий детальний його аналіз обумовлені тим, що особливості педагогічного стилю вихователя досить яскраво виявляються у процесі підготовки і проведення виховної позаурочної роботи, визначення її змісту, доборі організаційних форм і засобів реалізації.

На цьому ми не зупиняємося тому, що основні складові педагогічної майстерності в нашій статті не вичерпують всіх аспектів проблеми. Для підвищення педагогічної майстерності наставника в його стосунках із студентами і оптимізації на цьому ґрунті процесу виховання, необхідно приділяти особливу увагу питанням підготовки до такої діяльності, ознайомленню з новітніми педагогічними технологіями; формуванню у нього таких якостей, як прагнення до самопізнання, критичного ставлення до своєї діяльності та рівня майстерності виховувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : наук. Видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Гмиря Г. В. Виховна система школи: Створення. Розбудова. Розвиток: на допомогу заступнику директора школи з виховної роботи / Г. В. Гмиря. – К. : Компас, 2007. – 273 с.
3. Делінгевич Л. В. Виховання – це мистецтво / Л. В. Делінгевич. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2008. – 344 с.
4. Делінгевич Л. В. Педагогічні засади мистецтва виховання / Л. В. Делінгевич. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2010. – 251 с.